

ПРЕГЛЕД ГЕОГРАФСКЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Prof. Dr. Norbert Krebs: Beiträge zur Geographie Serbiens und Rasciens, Stuttgart, 1922. J. Engelhorn's Nachf. 1—226, са 16 таблица и 27 скица.

После претходних извештаја¹ о географским испитивањима Србије за време аустријске окупације 1916. год. Кребс је у овој књизи дао и своје дефинитивне резултате. Задатак његових двају путовања био је, како он сам каже (с. 5), да да потпуну слику области, утврђујући у колико су поједини њени елементи у хармонији; да расмотри њене привредне односе, с обзиром на њихову ратом истакнуту вредност и да допринесе прилоге за морфолошко и геолошко познавање области, нарочито с обзиром на развитак облика од терцијера до данас. Да прегледамо с колико је успеха писац ово постигао.

Пре свега писац је за релативно кратко време прошао велику област (целу западну Србију и Новопазарски Санџак за 2 месеца). При томе је кроз поједине веома простране њене делове само пролазио. Пuteви му чешће воде кроз долине. Знатан део прешао је жељезницом (скоро целу северну Србију, изузев пута Београд—Смедерево и излета у околину Београда, Ваљева и Аранђеловца). Није знао језик, тумачи су му били „швапски сељаци“ из јужне Угарске.

У почетку (с. 3) Кребс износи раније радове о тој области. О раду г. Цвијића говори с доста пажње; напомиње значај његових испитивања за познавање Балканског Полуострва. Али од свију његових радова овде помиње рад о Ђердапу, језерској пластици Шумадије и дело „La Péninsule Balkanique“. За последње каже „ein gross angelegtes, sehr lehrreiches, aber doch nicht ganz tendenzfreies Werk“. А после тога додаје, да је потребно једном ову земљу испитивати другим а не српским очима и са друкчијим методама (с. 3). Геолошке радове Ј. М. Жујовића потцењује.

У својој књизи Кребс велику пажњу обраћа на геолошка описивања, која су знатним делом израђена на основу других испитивача, као О. Abel-а, Kossmat-а, Ampferer-а, Hammer-а и др. Употребљава и Жујовићеву карту, мада се о њој неповољно изражава. По њој на пр. износи (с. 31.) распрострањење креде од Аранђеловца према северу. Кад говори о кретацејским слојевима Цера (с. 31) не наводи на основу чијих података, јер у тој области није био. Мало даље (с. 34) каже,

¹ в. реферат у б. св. Гласника, с. 171.

да су му кретацејски слојеви око Цера остали непознати. Исто тако не наводи на основу којих радова говори о неолитском и халштатском рударству у околини Београда (с. 35). Није тачно да се кречњак почевши од Сремчице, са висине од 200 м., спушта према Сави тако, да се налази мало изнад ње (с. 37 пр. 4); њега има и на Кошутњаку и на Топчидерском Брду. На карти околине Крагујевца (с. 64) сасвим је погрешно ограничен терцијер; њега има много више на вишим местима, око Драче, Кутлова, Бара и др.¹ Према томе ова се област не може означити као „неуравњено побрђе састављено од флиша и мезозојских стена“, као што је то учинио Кребс. Кад говори о поремећеним слојевима код Дивостина (с. 71) не наводи Цвијића који је то раније констатовао.² Многе речне терасе — као код пољопривредне станице у Крагујевцу (с. 72), код Крушевца (с. 80), у Ибру и др. — означио је као дилувијалне, међутим за то не наводи никакав доказ. Говори о тектоници на више места, а нигде не наводи Цвијићеве радове.

Кребс говори и о језерској пластици северног дела Шумадије. По њему је панонско море залазило у Шумадију само до висине качерског нивоа. Цвијићев брезовачки ниво не усваја. То образлажава тиме што каже „Цвијић за њега није дао никакав геолошки доказ... нити ова фаза има клифова“ (с. 39). Све остале више површи, у средњем делу Србије, по њему, су речне и постале бочном ерозијом. Панонско море се, по њему, повлачило због отицања кроз Ђердап и због речне акумулације. По његовом мишљењу Цвијићеве обалске линије показују многе заливе, међутим оне су много више праволинијске (с. 40-41). За то тврђење он не износи ниједно проматрање.

Интересантно је што Кребс каже (с. 39), да је до ових резултата дошао самостално на путу и да је Цвијићев рад „Језерска пластика Шумадије“ тек доцније прочитао. То је тим чудније што он за своја тврђења не наводи нигде факта, своја проматрања. Не износи такође на основу којих је података извршио поделу језерских нивоа на геолошка доба (по њему качерски и рипањски ниво припадају понтијском кату, I и II; пиносавски и београдски плиоцену (?), III и IV; а поред овога увео је још два нивоа: дилувијални, V, и ниво долињских равни, VI. Најчудније је, како је Кребс могао доћи до овако важних закључака, кад је кроз овај део области прошао поглавито возом (сем ако то није та његова нова метода испитивања!). Кад говори о епигенијама, асиметријама и лактовима код река (с. 43 и 60) нигде не наводи Цвијића, који је то раније утврдио.

У југозападној Србији Кребс помиње високе површи — као висораван источно од Голије, између Рашке и Ибра (с. 156, 181, 183, 184) — али нигде не утврђује њихов начин постанка. Површ око Ужица назива „старом површи и старом топографијом“ (с. 126). За висораван око Рашке каже да постоји двострук циклус: ниво данашњих речних токова и стара (?) површ изнад њих, од 900—1400 м. (с. 190). И висока површ Златар планине има, каже, ознаке старе топографије (с. 211), али не казује које. Не објашњава ни одсеке који се дижу са површи у средњем току Рзава (221). Не помиње нигде да је ове површи раније изнео Ј. Цвијић.³

¹ Ј. Цвијић, Језерска пластика Шумадије, с. 51.

² Ibid. с. 52.

³ Ј. Cvijić, L'ancien lac égéen, Annales de Géographie, 1911, с. 258/9.

Кад говори о речној ерозији помиње и терасе, али то су махом само узгредне локалне констатације, јер није ниједну долину детаљно проучио, утврђујући број, висине и положај свих тераса. За београдску околину каже (с. 22) да је јако испросецана уским долинама, које имају стрме стране, због чега је област тешко проходна. А на другом месту (с. 30), да су у овој области долине мало удубљене и благих страна. Не износи никакав доказ за пиратерију Угљешнице (с. 82). Говорећи о пиратерији Блаташнице каже, да се она јасно види из карте, па тек онда додаје, да ју је Цвијић утврдио (с. 114). Пиратерија Блаташнице као и околних река по њему је проузрокована померањем развођа на југ због издизања „главне динарске осе“, која иде јужним ободом Копаоника, Голије, Чемерног и Жељина, као и због спуштања у долини Западне Мораве (143). Истим узроком објашњава и велике меандре код Ибра и код Западне Мораве у овчарско-кабларској клисури. Из рада се не види тачно на основу чега је Кребс утврдио ове покрете. Речне терасе у Ибру није детаљно пратио, да би на основу тога могао извести тај закључак. Терасе су више означене апсолутним а не релативним висинама (с. 143), због тога је тешко утврдити да ли је било поремећаја и њихов износ. Даље није детаљно проматрао целу долину, јер каже: „*leider war es nicht möglich, hier irgendwo in die Höhe zu steigen, da die ganze Strecke von Lopatnica bis Ušće an einem Tag durchritten werden musste*“ (с. 143). Хидрографске прилике Коштан Поља износи исто као и Ј. Цвијић,¹ а о томе тек узгред напомиње кад у примедби каже како је Цвијићева скица недовољна. За Пештерско Поље каже (с. 205 прим. 5) да је Цвијић изнео, да је оно постало срастањем увала, међутим он нема тај утисак о северној страни. Исто тако каже да му је вођа означио под Пештером само раван поља, док Цвијић то име узима за целу карсну висију. Међутим ни Цвијић то није тврдио, јер је и он Пештером означио само котлину.²

Да би се увидела сва нескромна претенциозност пишчева поред предњих примера може послужити и овај. Он каже да су на његовој карти (с. 157, прим.) границе облика насеља тачније повучене него што је то урадио Ј. Цвијић у свом делу „*La Peninsule Balkanique*“.

Своје антропогеографске одељке Кребс је још више изradio на основу узгредних локалних утисака и проматрања. Али док је у геоморфолошким одељцима могао само да изопачава или прелази преко резултата наших научника не помињући их или помињући их али с тежњом да им се умањи значај у антропогеографским одељцима је без сваке мере политичко-тенденциозан и *очито непријатељски расположен према нама*. Немогуће је изнети сва места која то очито испољавају, поменућемо само неколика.

Кребс у Србији види само партијске страсти и корумпирану владу (с. 7). Чешће говори о „полукултури“ (као на стр. 25 и др.), или тражи злурадо неки разлог да се подмене и критикује, као на пр. кад говори о манастиру Студеници (с. 147), о хајдуцима (с. 68), Сопоћанима (с. 196) и т. д. Већи културни развитак види само у северним деловима Србије и тумачи га искључиво утицајем јужне Угарске.

Има и сасвим непојамних научних тврђења. Кад говори о Лепеници (с. 73) каже да су у њој све стара насеља и за своје тврђење наводи

¹ J. Cvijić. Hydrographie souterraine et évolution morphologique du Karst, Grenoble 1918. с. 19.

² Гласник Геогр. Друштва св. III и IV с. 118/19.

рад Тоше Радивојевића, који сасвим супротно тврди. За јасеничка села Рајковац и Крћевац каже (стр. 56) да су почетком XIX. века насељена колонистима из Хрватске, што не одговара истини.¹ За кућу у Темнићу (с. 79) и у моравској области тврди да има старословенски или бугарски утицај. Исто тако каже (159) да су „Шопови“ источно од Крушевца и у моравској области етнички близу Бугарима. Међутим у овим моравским областима није ни био, а не наводи литературу на основу које је ово закључио, нити ма какав доказ.

Насеља Кребс једино своди на (с. 159) етничке и историјске узроке. Неистина је што Кребс тврди (с. 167), да је назив Стара Србија увео Ј. Цвијић из политичко-тенденциозних разлога. Њега употребљава и Вук у Речнику. Да не би био „тенденциозан“, Кребс назива ову област Рашком и за оправданост тога наводи, како се досељеници из ових крајева у Аустрији називају „Raitzen“. Међутим познато је, како је баш Аустрија из политичко-тенденциозних разлога избегавала да српски народ у својим границама назива Србима већ их је називала разним другим именима па и овим.

П. С. Јовановић.

Fritz Klute: Skizzen aus Mazedonien und Albanien. (Zwölf länderkundliche Studien. Von Schülern Alfred Hettners ihrem Lehrer zum 60. Geburtstag. Breslau, 1921, с. 103--116.

Значајно је пишево проматрање, како је површ од села Дуња (које лежи западно од Црне, у Морихову) нагнута према југу и на југ се далеко прати око Црне, док сама река тече на север. Овим се констатује *инверсан рељеф* и потврђује Цвијићева хипотеза о регресивној ерозији и пиратерији Црне. Друго, такође значајно проматрање је у томе, што је источно од Црне писац нашао језерске, младо-плиоценске наслагае, које леже преко гнајса. Речице су просекле ове наслагае и усекле се у сам гнајс.

За климу Морихова од значаја је, прво, његов положај у прелазној зони између средоземне и континенталне климе, и, друго, његова апсолутна висина. Писац оцртава поједина годишња доба и показује утицај климатских промена на реке, биљни свет и привреду. У јулу се трава сасуши и стока изгони у планину на пашњаке. Остала антропогеографска проматрања тичу се куће, насеља и саобраћаја и не износе ничег новог.

Б. Ж. Милојевић.

Dr. Gustav Götzinger: Vorläufiger Bericht über morphologisch-geologische Studien in der Umgebung der Dinara in Dalmatien. (Verhandlungen der K. K. Geolog. Reichsanstalt, 1912, № 8, с. 226--233).

Као и остали геоморфолози, који су пре њега писали о истом питању, тако и Гецингер узима да је „скрадинска површ“ флувијалног постанка. Он износи за то два доказа: један морфолошки и један геолошки. Морфолошки је доказ у томе, што скрадинска површ прелази у терасе крких притока (стално се при томе дижући), и даље у томе, што она прелази и у стране брегова, који се дижу са површи. Према томе ови брегови, као и Промина и Динара, постали су у исто

¹ Бор. Дробњаковић, Јасеница, Насеља књ. 13. с. 344 и 363.